

YAHVEİZMDEKİ TAKVA YOLU İÇERİĞİNDEKİ YASANIN RASYONEL EKONOMİK DAVRANIŞ TARZI AÇISINDAN ÖNEMİ

Kürşat Haldun AKALIN

ÖZET

İsrail halkı, tekrar ve tekrar, iki büyük görevi hakkında bilgili kılınmıştır: İsrail halkı seçilmiş olduğu için, kutsaldır ve Tanrının yasasına itaat etmektedir. İsrail halkının en yüce emeli, kahinler krallığını kurmak ve kutsal bir ulus haline gelebilmektir. Bu yolda sonuca ulaşmak ise, Tanrının emirlerine sıkı sıkıya itaat etmesine bağlıdır. Musevilik, cinsel ilişkiye bir günahkârlık olarak görerek asla yasak getirmemektedir. Cinsel ilişkide mutlaka bir günahkârlık vardır, ancak bu günahkârlık nikah bağı sayesinde yok edilmiş, yerini kutsallığa terk etmiştir. Bir adam nikahlı karısız olmamalıdır, bir kadın da nikahlı kocasız olmamalıdır; her ikisi de, birleşmelerinde Tanrının ruhunu fark etmek zorundadır. Rabiler, yasaları ve düzenlemeleriyle evliliğe, evlilik ilişkilerine, çocukların eğitimine, sıkı çalışma yoluyla yüksek kazanma düzeyine doğrudan tesir etmişlerdir. Evlilik, iffetlilik, ağırbaşlılık, disiplin ve ılımlılık takva yolundaki dindar İsraililer arasında çok daha fazla kutsal olarak görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özdenetim, Kazanç hedefi, Akılcılık

THE IMPORTANCE OF THE LAW THAT CONSIST OF PIOUSNESS IN THEYAHWEISM FROM THE POINT OF THE FORM OF RATIONAL ECONOMIC BEHAVIOR

ABSTRACT

Again again the Israelite was informed that two great duties were his. Jewish people was to be holy and to obey God's law. Because they are chosen by God. The highest aim of Israel still is to be a kingdom of priest and a holy nation. The path to that end is a strict obedience to God's commandments. Judaism does not forbid sexual intercourse as sinful. Sinful it must always be, but its sinfulness may to some extent be removed by sanctification through the marital relations. A man should not be without a wife, nor a woman without husband; but both shall see to it that God's spirit is in their union. The rabbis by their laws and regulations affecting marriages, the marital relations and the education of children, gain profits by working hard. That marriage, chastity, sobriety, discipline and moderation are considered more sacred among pious jews.

Key Words : Self-control, Pursuit of gain, Rationalism

GİRİŞ

Hristiyanlığın, günah kefareti üzerine kurulan Yahveizmden çıkmış olmasına rağmen, İsraililer gibi kutsal yasaya sadık kalarak yaşama tarzını biçimlendirmek yerine, yasanın bireysel muhasebe mantığını reddederek doğrudan İsa'nın tüm insanların günahlarının affı uğruna kendini kurban etmesi dogması üzerine kurulmuş olması, yahveizmle ayrılık noktasını oluşturmaktadır. Çarmıhta acı çekerek bütün insanların günahlarının affını sağlayan İsa sayesinde, yasaya bağlılığın olduğu kadar bütün bedensel/dünyasal uğraşılara sırtını dönen hristiyanların tam aksine; İsraililer, özellikle de M.S. 200'lü yıllara kadar süren rabbinik döneminde, kutsal metinlerden akla ve ahlaka uygun ilkelerin oluşturulması sürecine geçerek, yaşanan her anın yasaya uygun kılınmasını veya yasa aracılığıyla dine uygun yaşanmasını imanının temeli haline getirerek, yasa yoluyla akli ve ahlakı tüm davranışlarına hakim kılmışlardır. Tüm insanların işlenmiş ve işlenecek bütün günahlarına kefaret etmesi için İsa'nın çarmıhta kendi bedenini günah sunusu olarak sunması dogması üzerine kurulan hristiyanlığı reddeden İsraililer; bir taraftan, Yahve'nin işlenen suçtan (günahtan) dolayı gelecek nesilleri bu dünyada cezalandırmaması için kahini aracı kılarak işlenen suça kefaret edecek hayvan kurbanı uygulamasına devam ederken; diğer taraftan da, yasaya ısrarla bağlanmışlar ve yaşamlarını da yasaya göre biçimlendirmişlerdir.

Bedenselliğin reddi ve ruhsallığın gereği olarak yasayı reddeden hristiyanlığın aksine, İsraililer; kardeş-yabancı ayrımı yaparak hemen her fiilde çifte standart geliştiren yasaya bağlı kalarak; faizcilik yapmışlar, özellikle Avrupa'da sermaye birikiminin oluşmasına ciddi katkılarda bulunmuşlar, tanrının ceza ile ödülünü bu dünyanın içinde ve parasal servetin artış ya da azalış durumunda aradıkları için kazancı tanrı hoşnutluğunun bir işareti olarak görmüşlerdir. Yasaya uygun yaşama tarzını oluşturan İsraililer, rabbilerin muhakemeleri yoluyla giderek akla ve ahlaka dayanan ilkelerini hayata geçirmeleri nedeniyle, bireysel davranışlar üzerinde özdenetimli ve bilinçli bir hale gelmişlerdir. Tekeşlilik üzerine kurdukları özel hayatlarında, en az aile bağları kadar ailevi servetin korunmasına ve arttırılmasına büyük önem veren İsraililer; zevk ile eğlence hayatına olduğu kadar aile dışı cinsel ilişkiye ve çokeşliliğe de karşı olmuşlar, zevk içinde geçen hayatı ve israfı (gereksiz tüketimi) günahkârlık olarak görmüşler, sürekli

çalışmayı ve sürekli kazanmayı ödülünü bu dünyada veren tanrının hoşnutluğunun bir ifadesi olarak görmüşlerdir.

Denilebilir ki, İsrail dininin yasa üzerine kurduğu ve takva yoluna dönüştürdüğü dünyevi yaşamındaki özdenetimi ve bilinçliliği; hristiyanlığın kaynaklarını Eski Ahit'te arayan, Kutsal Kitap'ı papalık otoritesinin yerine geçirmek isteyen reformist hristiyanlara da örnek olmuş, kuramsal olarak da olsa Protestanlıktan Puritenizme geçişin ön koşullarını hazırlamıştır. Mesleki başarıyı ve bireysel ekonomik kazancı tanrı lütfunun birer kanıtı olarak gören Puritenizm, ile, giderek daha fazla akıl ve ahlak üzerine kurulan ilkeli ve özdenetimli hayatı esas alınan İsrail mezhebinden Ferisi ahlakı arasında doğrudan bir benzerlik ve uyum kuran bazı araştırmacılar; Puritenizm yoluyla, Avrupa Orta Çağının iktisat düşüncesini karakterize eden dünyayı reddeden ve bireysel başarıyı/kazancı bencillik ve tamahkarlık suçu olarak görerek dışlayan bir dinsel ahlaktan kurtulmasında, mesleki başarıyı takva yolu haline getirerek faizin ve kârın kutsanmasında, İsraililerin dini Yahveizmdeki yasaya uygun yaşama idealine bir katkı payı çıkarmaktadırlar.

I. YAŞANILAN HER ANDA ÖZDENETİMLİ OLMASINI SAĞLAYAN YASAYA BAĞLILIK İMANI

İsrailinin ekonomik düşünce ve davranışı, yalnızca ve yalnızca, Tanrının emirlerine bağlı kalarak Tanrı isminin kutsallığı üzerine kuruludur. Yasaya uyulmadığı için Tanrı ismine karşı saygısızlığın gösterilmesi halinde; Tanrı, dürüst ya da günahkâr gibi bir ayırmda bulunmaksızın, İsrail halkının tamamının onuruyla oynayacağı endişesi taşınmaktadır. Yasaya uymamak Tanrıyı yadsımakla bir tutulduğu için, bir tek kişinin işlediği günah yüzünden bütün bir ulusun Tanrı tarafından cezalandırılacağı korkusu, İsraili inananların yüreklerine dehşetli korkular salmıştır (Byron, 1990; 42). O halde ulus içinde günah yok edilmeli, bu da, ancak günahkârın şiddetle cezalandırılması yoluyla sağlanmalıdır. Tanrı, kesin olarak, kötülük eğilimini yaratmış olmasına rağmen, ahlaki yasa olarak Tevrat'ı da yaratmıştır, kötülüğü gidermenin çaresini Tevrat'ta göstermiştir. (Cohen, 1973: 92) Bir bütün olarak insani yaşam, doğanın zıt güçlerine karşı verilen büyük mücadeleyi de gerektirmektedir. Bu mücadele sırasında, İsrail ilahiyatı ahlaki ilkelere rehberlik işlevini görmektedir. Tevrat ile uyumlu

---

kılınmış kurallar ve düzenlemeler kitabı; kişi hayatını rasyonel kılmakta ve doğal halinden uzaklaştırmaktadır. Yaşamı daha da saf kılarak, bu dünyadan vazgeçmeksizin veya zevklerine kapılmaksızın, insan ömrünü kutsal kılmaktadır (Sears 1998; 126). Bu bakımdan, hristiyan (essenî) ile İsrail dini (ferisi) arasında, ahlaki düşünceler yönüyle dikkat çekici bir farklılığı bulunmaktadır. (Zweig, 1991: 73)

Hristiyanlığın essenî ahlakı, kesin olarak bu dünyadan kopup çekilerek münzevi hayatı öngörmesine, dinsel yönelişi manastır içinde sınırlandırmasına rağmen; İsrailinin ferisi ahlakı, yasanın doğruluğuna iman ederek binlerce zincirle bağlandığı bireysel ve toplumsal yaşamı içinde faal kalmasını gerektirmektedir. Hristiyanlık, yolunda gidenleri insanlardan ilgisini kesmiş münzevi bir keşiş haline getirerek dindar kılmışken; İsrail dinindeki çilekeşlik (asketikizm) dünyanın içinde ve insanların arasında yaşanmakta, insanda doğal olan ne varsa yine baskı altında tutulmaktadır (Zweig, 1991: 78). İsrail dini, yasa tarafından açık ve seçik bir halde belirli kılınmış ahlak anlayışının inananlar tarafından benimsenilip, eylemler olarak yerine getirilmesiyle etkisini göstermektedir. Tanrıyla yapılan anlaşmaya bu yönüyle bakıldığında, yasanın etkisi, içeriği ve zorunlu kıldığı eylemsel bağı dolayısıyla iki misli güce sahip bulunmaktadır (Dorff, 2003: 27). İtaat edilmesi zorunlu bir görev haline getirilen yasa kesinlik kazanınca, bir kimsenin eylemleri ve başarıyla üstesinden geldiği zorlukları şöyle bir düşünüldüğünde; yasayla zorla uygulattırılan bu buyruklar, ile, davranışın içeriği arasında tam bir uyumun olduğu derhal fark edilmektedir. (Sears, 1998: 132) İnsani olan her arzunun karşısına, dinin zorunlu kıldığı gidiş yönünü bildiren ve tehlikeleri uyarıcı adeta bir işaret levhası konmuştur. Her doğal tahrik, binlerce dönüm noktası başlarında belirtilen tehlike sinyalleriyle yasal açıdan geçersiz ve değersiz kılınmıştır. (Cohen, 1973: 94)

Dindar İsraili, doğal güdülerine karşı yasa tarafından bu şekildeki yönlendirmelerle biçimlendirilmektedir. (Byron, 1990: 49) Artık uyulması gereken pek çok türde kural vardır. Maimonides tarafından derlenmiş bulunan 365 yasanın, 243 tanesine hâlâ titizlikle uyulmaktadır. Maimonides yasalarının 248 tanesi ise yasaklanan eylemlerle ilgilidir. (Maimonides, 1975: 16) Kutsal buyrukları ve özellikle de Tevrat'taki bilgileri kapsayan iyi bir yasa bilgisi olmadan, dindar bir kimse haline gelinemeyeceğine inanılmıştır. Yasa bilgisi için sürekli olarak çalışmak, yaşamın kutsal kılınmasını sağlamak demektir. (Maimonides, 1975: 28)

“Kötülük eğilimleri sizi sarıp kuşattığında, evdeki çalışmalarınızla öğrendiğiniz Talmut’taki öğütlere bağlı kalarak, günahların üstüne yürüyorsunuz.” (Byron 1990; 61) İsraililer, bir taraftan dini yasa halinde açık ve seçik kılarken, yasa bilgisini öğrenme yoluyla insanların zihnine yerleştirerek nasıl davranmaları gerektiği konusuna kesinlik kazandırmışken (Dorff, 2003: 34); diğer taraftan da, yaşadığı her an uyanık kalıp, tam bir bilinçlilik içinde davranışları üzerinde özdenetimin kurulmasını zorunlu kılarak, dinin yasaları yoluyla tüm eylemlere egemen olmasını da sağlamışlardır. (Byron, 1990: 51) Bu yasaların tamamının maksadının, iman yoluyla kişi yaşamını soylu ve kutsal kılmak olduğu, her zaman İsraililer tarafından benimsenilmekte ve savunulmaktadır. Bu konuda, Talmut’ta çok etkili ifadeler rastlanılmaktadır. “Tanrı, İsrail’i günahlardan arındırmayı arzu etmekte olduğundan, emirlerinin sayısını arttırmıştır. (Makkoth, 23b) Tanrı tarafından bildirilmiş bütün emirler, insan hayatını onurlu ve soylu kılmaktadır. (Vajika Rabba, 13) Bu dünyada davranışlarını sürekli olarak yasaya göre sorgulamayan ve yasayı kendisine hakim kılmayan bir insan hiç doğmasın, daha iyidir. Hayatındaki bütün davranış ve niyetlerini, daima dikkatle gözle, işlediğin her eylemi ve söylediğin her sözü anımsa; bunlardan her birinin yasaya göre olan uygunluğunun derecesini, daima, zihninde tart. (Erubin, 13b) Her gece, kişinin yaşadığı güne ait işlerini, söylediği her bir sözcük de dahil olmak üzere, ciddi bir şekilde düşünerek irdelemesi, kusurlarını zihninde tekrar yaşayarak kendisini eleştirmesi, bunları tekrar etmemeye azmetmesi; iman gereği bir zorunluluktur. (Magen Abraham 239)” (Sombart, 1951: 162)

Dinin özünü ifade eden yasaya, yaşamının her anında ve karşılaştığı her olayda bu kadar ısrar ve sebatla bağlı kalan İsraili; ancak bu şekilde, Tanrıyla yapılan ahde uyumlu olduğunu, Tanrı gücünü kendi lehine çevirdiğini, geleceğini de bu sayede garanti altına almış olabileceğini hissetmektedir. (Dorff, 2003: 42) “Emirlerin anlam içeriği nedir? Bu emirlerin tamamı, kişide bulunan hayvani güdüleri baskı altına almayı amaçlamaktadır. Bu arzulara ve dürtülere tamamıyla gem vurup söndürerek, istek ile duygularına daima dikkat ederek; insanlara karşı düşünceli ve sağlıklı kıldığı eylemlerine özgü dinsel gücüyle, bunların yerine, yasaya bağlılığı kendine hakim kılmak istemektedir. Kısacası, kendisi için, tamamıyla ahlaki bir mizacı içeren, bir kişiliği yaratmak istemektedir.” (Daniel, 1999: 81) İsraili, yasanın öngördüğü eğilimin dışında düşünememekte, konuşmamakta ve hiçbir eylem içine de girememektedir.

Davranışlarını yasaya uygun kılmış olmakla, karşılaştığı olay ve ilişkilere özgü tüm eylemlerini, yalnızca Tanrıya adanmış olduğunun bilincine varmaktadır. Hissiyatıyla ve düşüncesiyle, eylem kararı ve davranışlarıyla İsraili, bütün ömrünü Tanrıya adanmış olmakla; ortak yasa sayesinde, yaşadığı her anını ibadete tahsis etmiş olduğunun bilincine varmakta ve iç huzuruna ermektedir. *“Bu nedenle, kendiniz için hiçbir şey yapmayın, kendi hevesinize uyararak veya doğal dürtülerinize bağlı kalarak hiçbir davranış eğilimine kapılmayın. Dinin yolundan sapmanıza yol açacak şekilde zevklere kapılarak, doğal halinizden hoşnut kalmayın. Yalnızca Tanrının bilgeliğini, iyilik ve cömertliğini düşünüp hissederek, emrettiği buyruklarını yerine getirin. Dindar İsraili, ‘Sen kutsayansın, Ey Efendi sen bizim Tanrımızsın, dünyayı yoktan var ettin, güzel yaratıkları ve bitkileri bu dünyanın içinde sen yarattın, bütün bunları insanın çocuklarını hoşnut kılmak için yaptın’ dediği zaman, imanının semeresini vereceğine inanır. Gökkuşağı altında Tanrıyla yapılan anlaşmayı hiçbir zaman hatırandan çıkartmaz. Dağların zirvesinde, çöllerin viraneliğinde, çılgın nehirlerin kenarında, kalbi doğanın harikalarında daha da derinden etkilenerek; bütün duygularını, ‘Her şeyi yaratan Tanrım, Sen Kutsalsın, Ey Efendi sen bizim Tanrımızsın’ takdis duasıyla ifade eder.”* (Sombart, 1951: 228) Artık, hiçbir İsraili, kendi keyfine ve kişisel emeline göre davranamayacaktır. *“Resim ya da heykel yaparak görsel sanata yönelmekten kesinlikle sakınmak zorundadır. Çünkü, bu uğraşısı ikinci emrin açık ihlali halidir. Ancak, Tanrı için söylendiği sürece, şiir sanatının geliştirilmesinden yana olunmuştur. En iyisi de, Tevrat ve yasayı açıklayan kitapları okumaktır. Eğlenmek için başka kitapları okumak istese dahi, yararlı bilgileri içerenleri yeğlemeye çok dikkat etmelidir. Bu kitaplar arasında hoş vakit geçirmek için yazılmış olanları bulundurmamak ve okumak, içindeki günahkârlığı uyandırmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Bu nedenle, hoş vakit geçirme türünden tüm kitapların okunması tamamıyla yasaklanmıştır.”* (Sombart, 1951: 228)

İsrailinin, zararsız gibi görünen zevklere yönelmesi, bu gibi alışkanlıkları edinmesi bütünüyle yasaklanmıştır. (Neusner, 1990: 75) Nitekim, Eski Ahit’teki *“ne mutlu o insana ki kötülerin öğüdüyle yürümez, günahkârların yolunda durmaz, alaycılarının arasında oturmaz, ancak zevkini Rab’bin Yasasından alır ve gece gündüz Yasa üzerinde derin derin düşünür, doğrular topluluğunda bulunmaz günahkârlar”* (Kutsal Kitap, 2004: 703) ifadesinden; tiyatroya gitmenin veya sirk oyunlarını izlemenin, çoktanrıcılıktan kalma eğlenceler olduğu sonucuna

---

varılarak, bunların zararsız günahlar şeklinde yorumlanmasına ve yasaklanmasına neden olmuştur. “Şarkı söylemek, dans etmek vaktin hebası demektir. Dinsel törenle bağlantılı kaldığı süresince içki içilmesi korunmalı, bu sınırın aşılması halinde ise kesinlikle yasaklanmalıdır. Rabbi Dosa ben Hyrkanus; sabah uykusu, öğle içkisi, çocuksu konuşmalar, evlerdeki sohbet toplantıları; kişiyi dünyanın dışına çıkartır, seviyesini düşürür, yararlılığını yok eder demektir. Zevki seven yoksul olur, şarap ve yağı seven zengin olmaz. (Süleyman’ın Meselleri 21:17)” (Sombart, 1951: 228-229) Günah anlamını taşımasa dahi, vaktin boşa harcanmasına neden olduğu için, bu gibi zararsız alışkanlıklar kişiyi verimsizliğe ve hatta zararlı olmaya yönlendirmektedir. (Neusner, 1990: 82) Yararlı olmaktan uzak kılan bu gibi heyecanlar, tutkunun ve günahın kaynağı haline gelen şehvet düşkünlüğü, gösteriş için yapılan harcamalar ve savurganlık; kişiye hoş gelse dahi kutsallığından uzaklaştıran hallerdir. (Byron, 1990: 68) Çok konuşmak ve boş oturmak, kınanmaktadır. “Söz çokluğunda hata eksik olmaz, fakat dudaklarını tutan akıllı davranır. Çalışkan adamın düşünceleri ancak berekete götürür; fakat acele eden adam yoksulluğa uğrar. Çok konuşanın günahı eksik olmaz, sağduyulu kişiye dilini tutar. Canın bilgisiz olması iyi değildir; ayakları ile acele eden yanılır.” (Kutsal Kitap, 2004: 821)

Dindar kimsenin en önemli erdemleri; kendine hakim olma ve özdenetim, uyanıklılık ve dikkatlilik, kurallara bağlılığın ve çalışmanın sevilmesi, isteklerini akla uygun sınırlar içinde gerçekleştirilmesi, az yemek yemek ve içkiyi tadında bırakmak, çok az bir zevkle yetinmek, iffet ve daima akli başında olma ayıklığıdır. (Sears, 1998: 152) Kendine hakim olma ve davranışları üzerinde özdenetimi kurma yeteneği, ile, dikkatlilik ve karar vermeden önce durumu ayrıntısıyla inceleme becerisi; özellikle de ahlak uzmanlarının sürekli olarak üzerinde önemle durdukları bir konudur. “Zihni terbiye etme maksadını taşıyan hemen her kitap, bizim kutsal kıldığımız tutumlar arasında dikkat çeken, konuşma üzerinde büyük ölçüde denetim kurmanın gerekliliğini vurgulamakta, özdenetim yeteneklerini geliştirmenin çarelerini öğretmektedir. Konuşmasını bilmek, ikna ve barış gücünün elinde tutulmasını bilmek demektir. Kişiye verilmiş konuşma yeteneği, kutsal maksatları yerine getirmek içindir. Bundan dolayı da, gereksiz olan tüm konuşmalar akıllı ve bilgili kimselere haram kılınmıştır. Ancak, özdenetim ve uyanıklılık, dindar İsrailiye zorunlu kılınmış bir haldir. Güçlülerin güçlüsü kimdir? Tutkularını

---

kontrol eden ve ihtiraslarına hakim olan kimsedir. (Aboth de R.Nathan 23:1)” (Sombart, 1951: 229-230)

Özdenetim ve daima uyanık kalmanın gerekliliği, Eski Ahit metinlerinde çokça yer almıştır. “*Bilge kişi buyrukları kabul eder çenesi düşük ahmaksa yıkıma uğrar, dürüst kişi güvenlik içinde yaşar ama hileli yoldan giden açığa vurulacaktır, doğru kişinin ağzı bilgelik üretir sapık dilse kesilir; komşusu bile yoksulu sevmez oysa zenginin dostu çoktur, her emek kazanç getirir ama boş lakırdı yoksulluğa getirir, bilgelerin tacı servetleridir akılsızlarsa ahmaklıklarıyla tanınır, bilgili kişi az konuşur akıllı kişi ise sakın ruhludur, çenesini tutup susan ahmak bile bilge ve akıllı sayılır, akılsızın ağzı kendisini mahveder dudakları da canına tuzaktır, dil ölüme de götürür yaşama da konuşmayı seven dilin meyvesine katlanmak zorundadır, ağzını ve dilini tutan başını beladan korur.*” (Kutsal Kitap, 2004; 829-843) İsrail dini, inanımı, az ve öz konuşmaya, kendine hakim olmaya, telaşlı ve aceleci davranmamaya yönlendirdiği ölçüde; sürekli ve yöntemli çalışmayı ve tutumluluğu da zorunlu kılmaktadır. (Sears D., 1998; 169) Özellikle de, Eski Ahit’teki, “*Rab susamış canın susuzluğunu giderir aç canı iyiliklerle doyurur, tembel kişi işini bitirmez oysa çalışkan değerli bir servet kazanır, havadan kazanılan para yok olur azar azar biriktirenin serveti çok olur, gücünmüş kardeş surlu kentten daha zor elde edilir çekişme sürgülü kale kapısı gibidir, bilgenin evi değerli eşyayla doludur akılsızsa malını har vurup harman savurur*” (Kutsal Kitap, 2004: 783, 804, 832) ifadelerde; tembellik ve boş konuşma yerilmekte, fakirlik kötü huyların bir sonucu sayılmakta; çalışkanlık ve uyanıklık övülerek zenginlikle ödüllendirilmekte olduğu kanaatine varılmaktadır.

II. ÖZEL HAYATI AHLAKLI VE RASYONEL KILAN YASAYA BAĞLILIK GÜDÜSÜ

Kişinin en güçlü yetenekleri ve güdüleri; duygularını, tutkularını, öfkelerini ve harcamalarını denetim altına almasını sağlayan, bunları doğru kanallara yönlendirmesini başarabilen bir etkinlikte kullanıldığı ölçüde; kendi bireysel ve doğal güçleri yararlı maksatları gerçekleştirmeye katkı sağlar hale gelir. (Bokser, 1951: 68) Kısacası, duyguların, tutkuların olduğu kadar; maksada ulaşmada kullanılan her aracın rasyonel kılınması kaçınılmaz bir

---

zorunluluk olmaktadır. “Açlık halinin tatmini arzularını ve güdülerini ele alalım. İştah arzusunun yatıştırılması için yemek yenilmesi, bedensel gücün yerine gelmesi dışında yasak kılınmıştır. İyi bir insan yemek yemek için masaya oturduğunda, bu rızkı veren Tanrının emirlerine davranması gerektiğini bilir. Bundan dolayıdır ki, yemekle ilgili çok fazla emir bulunmaktadır. Yemeğe duayla başlanır ve duayla bitirilir. Ilımlılık önerilir, yemek yeme zevkine kişinin kendisini bilinçsizce kaptırması yasaklanmıştır. Tanrının yarattığı nimetlerden yiyecek yapmak ve yararlanmak yeteneğinin verilmesi, Tanrının cömertliğinin ve iyilikseverliğinin bir sonucudur. Bu nedenle, hayvanlar gibi yenilip içilmemelidir. Yemeği kutsamak gerekir. Tanrıya sunulan hizmette, güç kazanmak için nimetlerinden yararlanılmakta olduğunun bilincine varılmalıdır. İsrailinin yemek yiyerek açlığını gidermesi, ancak yemek masasını kurban taşı ve yemeğin de üzerine konan bir kurbanmış gibi algılanması halinde, kendisine helal kılınmıştır. Yemek yeme, Tanrıya karşı üstlenilmiş görevlerin en iyi bir şekilde ve başarıyla yerine getirilmesinde güç kazanmak gayesiyle, hoşlanılan bir alışkanlıktır. İsraililerin yemekleri, belki de sırf bu nedenle bir harika olmaktadır. Nihayet, tıpkı açlık kadar, sevgi de rasyonel kılınmak zorundadır. Doğal eğilim, kesinlikle kontrol altında tutulmalıdır.” (Tamari, 1987: 294)

Dünyaya ait bütün uğraşısında, neşesinde, derdinde, kederinde ve sıkıntısında İsraili kendisini Tanrıya adanmış olmanın mutluluğunu hissetmek istemektedir. Eğer bütün düşüncesiyle ve kalbiyle Tanrıyı severse, yaşadığı her anı eylemleriyle Tanrı için yaşarsa, ömrünü Tanrısına adanmışsa; işte o zaman İsraili, yasayı yaşama hakim kılmış demektir. Cinsel ilişkiyi aile içinde meşru ve dini kılmış olmakla, aileyi kurmayan ve aileye dayanmayan her nikahı fiili zina halinden farksız görmesiyle; İsraililer dinsel etkileriyle, dünya topluluklarının aileyi temel almalarına yol açmışlardır. (Sears, 1998: 152) Zira, dünya ve özellikle de uygar uluslar, evlilik düşüncesinin hristiyanlık yoluyla aktarılması nedeniyle, cinsellik kavramını İsraililere borçludurlar. “Avrupa’da hristiyanlık öncesi çoktanrılı dinler, bir dereceye kadar da olsa, cinsel ilişkideki ilahi anlamın farkına vararak; cinsel birleşmeyi doğal bir tanrısal gücün açığa çıkması olarak algılamaktaydılar. Bu dinlerin tamamı, cinsel birleşmeyi bir tapınma tarzı haline getirmiş durumdaydılar. Hiç birisi de, cinsel birleşmeyi, bir arzu olarak kınamamış,

---

kadınları da günahın kaynağı olarak görmemişti. Ancak, Ezra'nın döneminden bu yana, kadın, neredeyse günahın kaynağı olarak görülmüş, cinsel istekler ise yerilmiştir.” (Bokser, 1951: 72)

Musa, Tanrıyla konuşmadan önce kendini kutsal kılmak için, karısına yaklaşmamış; Eyüp de, ahde vefa göstermede, genç kızlara bakılmamasının önemini belirtmiştir. İsraililerin hikmet yazınının tamamı, kadınlara karşı uyarılarla doludur. Kadını zevkin ve günahın kaynağı olarak gören, aynı bakış açısı Talmut'un bütün ruhuna hakimdir. *“Zina suçuyla iffetsizliğe uğramaktansa, ölmek çok daha iyidir. Gerçekten de, adam öldürme, diğer ilahlara tapınma ve zina etme olmak üzere, bu üç suçun cezası, mutlaka ölüm olmalıdır. (Senhedrin 75a) Kadınlarla iş yapmaktaysan, onlarla yalnız kalmaktan sakınmalısın. (Kiddushin 82a) Zinaya girme korkusu, Talmut'a ve tüm yasaların içeriğine hakimdir. Eben Ha ezer, bir kadınla girdiği yasak ilişki nedeniyle, çeşitli yasaklama dereceleriyle bağlantılı olarak, her hangi birinin taşlanarak ölüme mahkum edilmesini yermektedir. Ne kadar örtünmüş dahi olsa, kadının küçük parmağından etinin görünmüş dahi olması, bu kadın kişinin yakın akrabası bile olsa; açık bedene zevk alarak bakılmaması gerekir. Bir kadının beklenmesi, kadınla erkeğin kucaklaşarak sarılması; teyzesi veya halası dahi olsa, yetişmiş kız kardeşiyle bile olsa, karşılaştığında erkeğin sarılması veya öpmesi tamamıyla yasaklanmıştır.”* (Sombart, 1951: 231) İsraililerin dinsel kaynaklarında, kişinin saflığını bozan ve kutsallığını yok eden bu gibi hallere karşı; daima uyanık kalması ve kendine hakim olması nasihat edilmektedir. *“Kadının arkasından sokakta yürüme, kadının saçlarına uzun süre bakma, sesine kulak verme, elbisesinden dolayı hayran kalma. Kadını düşleyerek uyumak, samimi davranıyormuş gibi yaparak elini tutmak ve uzun süre bırakmamak, elini sıkmaktan büyük zevk almak, karşılaşıncaya sarılmak kucaklaşmak ve öpüşmek, günahkârlıktır.”* (Sombart, 1951: 232)

Erkek ile kadın arasındaki ilişkileri bu kadar ayrıntılı bir şekilde ele almış olmasına karşın, İsrail dini; diğer dinlerde olduğu gibi, cinsel ilişkiyi bütünüyle reddetmemiş veya tamamıyla serbest kılmamış, manastır yaşamı içindeki çilekeşliği de doğru bulmamıştır. (Shear-Chaim, 1998: 124) Aile temeline dayanan nikah bağı ile karı koca arasındaki cinsel birleşmeyi kutsal kılmıştır. Burada ilginç olan, nikahın kutsal kılınmasından ve cinsel birleşmeye sınır getirmesinden ziyade, nikah yoluyla kurulan tek eşli aile hayatının kutsal kılınmış olmasıdır. *“İsrail dini, cinsel birleşmeye yasak getirmemiş, sadece rasyonel kılmıştır. Evlilik içindeki*

---

cinsel yaşamı savunmuş, karı koca arasındaki cinsel ilişkilere bir düzen getirmiştir. Bir erkek karısı olmadan veya bir kadın da erkeği olmadan ayrı kalmaz; her ikisi de birleşmeleri sırasında Tanrının ruhunu hissederek. Cinsel birleşmeyle ilgili temel görüşleri; Tanrının iradesine uygun olması halinde, bedeninin cinsel gücünün kullanılması kutsal kılınmıştır. Erkeklik çağında çok dikkatli olunması, cinsel birleşme sırasında dahi Tanrının emirlerine uyulması ve Tanrının hizmetkarıymış gibi davranılması istenmiştir.” (Sombart, 1951: 233) İsraililerin evlilikle ilgili görüşleri, neredeyse iki bin yıldan beri irdelenen temel bir konu özelliğindedir. Evlilik hayatı, Tobit kitabında özellikle ayrıntısıyla irdelenmiştir. “Tobias yataktan kalktı, kız kardeşine, hadi sen de uyan bizlere merhamet etmesi için Tanrıya birlikte dua edelim, dedi. O zaman, Tobias, bizi kutsa, babalarımızın Tanrısı, kutsal ve şanlı isminle sonsuza kadar bizi mukaddes kıl; cennettekiler ve tüm yarattıkların seni kutsamaktadır. Adem’i yarattın, Havva’yı onunla kalması ve yardım etmesi için Adem’e verdin, onlar insan olmaya başladılar. Bir insanın yalnız başına yaşamayı doğru değilse de, şimdi, Ey Efendi, kız kardeşimi dürüstlük ve iffet içinde birlikte yaşlanmamızı mukadder kıl. Kız kardeşi de Tobias ile birlikte Amin dedi. Birlikte gece boyu uykuya daldılar.” (Metzger, 1965: 44)

Eski Ahit’ten edinilen yasasıyla, rabbinik yazınıyla bir bütün halde uyumlu olan İsrail dini, öngördüğü bu ahlaki erdemleriyle de rasyonel ekonomik faaliyet ile tam bir uyum içindedir. “İlk olarak İsraililer arasında tek eşli aile yaşamının benimsenmesi, beşeri enerjinin bütünüyle ekonomik yaşamın gerektirdiği sahalarda kullanılmasına yol açmıştır. İsrail dininde, aile içindeki kadına çok yüksek değerde itibar edilmekte, kusursuz aile yaşamının temeli kadına verilen önemden kaynaklanmakta, bu da ailedeki erkeğin davranışları üzerinde çok etkili olmaktadır. Yasa ve düzenlemeleriyle rabbiler, evliliğin yapısına doğrudan tesir etmişlerdir. Özellikle çocukların aile içindeki durumlarına ve öğrenimlerine, çok fazla önem vermişlerdir. İffet, bağlılık, temizlik, sevgi ve saygı üzerine kurdukları aile yaşamında çocukların yetişmesi, diğer bütün çabalardan daha fazla bir yer tutmuştur. Diğer dinlerin evliliğe ve aile hayatına verdikleri önemle kıyaslandığında, evlilik, dindar İsraililer arasında çok daha fazla kutsal kılınmıştır.” (Sombart, 1951: 235)

Tek eşli evlilik hayatı içinde, kadına verdiği büyük değer ve saygınlıkla İsrailinin en büyük derdi, çocuklarına iyi bir eğitim sunarak yetiştirmek olmuştur. Çok eşli evliliklerde

görülen kadının itilmişliğine ve ezilmişliğine, farklı annelerden doğmuş oldukları için çocuklar arasında hiç eksik olmayan soğukluk ve husumet duygularına; İsrail ailelerinde asla rastlanılmamaktadır. Kardeşler, aynı anne ile babanın evlatları olduklarından, birbirlerine daha sadık ve daha iyi niyetli olmaktadır. Ayrıca, çok eşli aile yapısının ortaya çıkarmış olduğu, babaya beslenen güvensizlik duyguları içinde, çocuğun annesine tutkunluğuna, yine İsrail ailelerinde hiç rastlanılmamaktadır. Erkek, aile yaşamının sağladığı güvenle moral bulmakta ve gücünü tazelemekte, karşılaştığı sıkıntıların üstesinden gelmek için cesaretini toplamakta, yaşamındaki konumunu sürdürmek ve genişletmek için gerekli olan güdüyü ailesinden sağlamaktadır. (Shear-Chaim, 1998: 132) Bu türden bir aile yaşamının, erkeğin enerjisini yeniden bulabilmesi ve zinde olarak işine başlayabilmesi için gerekli ortamı sunması; rasyonel ekonomik faaliyetin zorunlu kıldığı etkinliği göstermesini de kolaylaştırmaktadır. Zira, rasyonel ekonomik faaliyet, her gün düzenli olarak çok büyük bir enerjiyi gerektirmektedir.

Rasyonel ekonomik faaliyet, İsrailinin imanı ile rasyonel kıldığı aile hayatı üzerinden yükselmektedir. *“İsraililerde, tek eşliliği aşan evlilik bağlantıları, kesin olarak yasaklanmıştır. Herkes kendisini tek bir eşle hoşnut kılmalı, tek eşinden edindiği çocuklarıyla mutlu olmalıdır. Tek eşli evliliğin sonuçları, gayet açıktır. Olağanüstü güçteki enerji, tek bir yönde gücünü açığa çıkartmaktadır. Yaşamını bir bütün olarak rasyonel kılmasına yönelik, fiziksel ve zihinsel güçleriyle tesirde bulunabilmiş olan İsraili; cinsel ilişkisini, yemeği ve içmeyi, çocuklarının eğitimini tamamıyla ussal kılmıştır.”* (Sombart, 1951: 236-237) İnsanın doğal güdülerini sınırlandırarak, ailesi ve işiyle sınırlı kıldığı bütün zamanını ve enerjisini ekonomik faaliyetinde kullanarak İsraili; işinde harcadığı enerjisini mutluluğu bulduğu ailesinde tekrardan kazanmaktadır. Rasyonel ekonomik faaliyetin zorunlu kıldığı düzenli ve disiplinli bir yaşama tarzı, ancak, tek eşli bir aile yapısında olanaklı olmaktadır. Aile yapısıyla biçimsel olarak yaşamını ussal kılmış olan İsraili; yasa haline getirdiği dininin özünü tüm davranış ile ilişkilerine egemen kılmış olmakla, özsel olarak da rasyonelleşebilmiştir. *“Kâr sağlama maksadı, gerçekte ekonomik rasyonalizm için ne derecede önem içermekteyse; yasaya bağlı kalarak ekonomik faaliyetlere yönelmekte olan İsrailinin yaşama tarzını biçimlendiren dini için o derecede önem taşımaktadır. Rasyonel ekonomik faaliyetin içerdiği değerler, ile, dinine bağlı*

---

dindar İsrailinin eğilimi arasında tam bir benzerlik ve uyum vardır; her ikisi de aynı içerikten kaynaklanmakta, rasyonel insan yeteneklerini zorunlu kılmaktadır.” (Sombart, 1951: 238)

SONUÇ

Ömründen geçen her bir gün içindeki her halinin bir muhasebesini çıkartarak, sonuçlarını irdelemek ve geleceğine ait kararlar vermek; İsrailinin dininin zorunlu kıldığı görevlerindedir. Gece olup yatağına uzandığında, tüm davranışlarını zihninde tekrar yaşayan sofu İsraili; zaman kaybı veya zararlı davranış olarak yargıladığı her bir eylemi için kendisine yasak getirir, ertesi günlerde bu hareketi tekrarlamamaya azmeder. Böylece, bu davranışla uğranılan zarar veya boşa geçen zaman, sadece, geçen o günle sınırlı kılınmış olur. Edindiği kazancın çokluğuna rağmen, gereksiz harcamalarda bulunmayan ve ailesiyle sınırlı tuttuğu masraflarında dahi hesaplı davranan İsrailinin zenginliği elbette daha da artacak, ekonomik faaliyetlerinde daha da kazançlı çıkacaktır. Bütün yaşamını, Tanrının akıl kudretine göre oluşturulduğuna inandığı yasaya uygun şekilde düzenleyen, tüm davranış ile eğilimleri üzerinde iman gücüyle içten denetleyebilme gücüne erişen İsraili; çalışkanlığı, dakikliği, dürüstlüğü ve temizliği iş hayatında yaşamayı alışkanlık haline getirmiştir.

KAYNAKLAR

- BOKSER B.Z. (1951), The wisdom of the Talmud; a thousand years of Jewish thought, New York : Philosophical Library
- BYRON L. (1990), In partnership with God : contemporary Jewish law and ethics, Syracuse, N.Y. : Syracuse University Press
- COHEN S.J. (1973), Sefer hayashar: the Book of the righteous, New York : Ktav Pub. House
- DANIEL Z. F. (1999), The right and the good : halakhah and human relations, Northvale : N.J. Jason Aronson Publ.
- DORFF E.N. (2003), Love Your Neighbor And Yourself : A Jewish Approach To Modern Personal Ethics, Philadelphia PA : Jewish Publication Society
- MAIMONIDES M. (1975), Ethical writings of Maimonides, New York : New York University Press

-
- METZGER B. (1965), The Apocrypha of Old Testament, New York : Meridian Books
- NEUSNER J. (1990), The economics of the Jewish People, Chicago : University of Chicago Press
- SEARS D. (1998), Compassion for humanity in the Jewish tradition, Northvale : N.J. : Jason Aronson Publ.
- SHEAR E.M.; Chaim M. (1998), The Rich Go To Heaven : Giving Charity İn Jewish Thought, Northvale : Jason Aronson Publ.
- SOMBART W. (1951), The jews and modern capitalism, Glencoe : Free Press
- TAMARI M. (1987), With all your possessions : Jewish ethics and economic life, London : Free Press, Collier Macmillan Publishers,
- ZWEIG M. (1991), Religion and economic justice, Philadelphia : Temple University Press